

Онищук Г. І. - К. : Науковий світ, 2002. - 439 с.

18. Пересада А. Фшансові швестици / А. Пересада, Ю. Коваленко. - К. : КНЕУ, 2006. - 728 с.

19. Погорельцева Н. Особливості становлення шотечного ринку в трансформаційній економіці / Н. Погорельцева // Банківська справа. - 2006. - №3. - С. 26-38.

20. Разумова І. А. Іпотечне кредитування / Разумова І. А. - СПб. : Питер, 2005. - 208 с.

21. Рев'юк Н. В. Іпотека як господарсько-правова конструкція залучення швестици в економіку: теорія та практика її застосування / Рев'юк Н. В. - Харків : Кроссрод, 2007. - 172 с.

22. Савич В. В. Іпотечне кредитування в Україні: суперечності та тенденції розвитку : [монографія] / Савич В. В. - Івано-Франківськ : ІМЕ Талицька академія", 2006. - 552 с.

23. Тоблас А. Введение в банковское дело / А. Тоблас, А. Гюнтер ; пер. с нем. - М. , 1997. - 623 с.

24. Фабоци Ф. Управление инвестициями. - М. : ИНФРА-М, 2000. - 932 с.

25. Хэгстром Р. Инвестирование // Последнее искусство / Хэгстром Р. ; [пер. с англ.]. - М. : ЗАО "Олимп-Бизнес", 2005. - 288 с.

26. Tadesse S. Financial and Economy Performance: International Evidence // William Davidson Working Paper. - 2001. - № 449.

27. The Valuation of Property for Lending Purposes in EU. - Brussels: European Mortgage Federation, 1999.

28. Valuation of Mortgage Portfolios for Securitisation Purposes. International Valuation Commentary / International Valuation Standards Committee. - 2002.

УДК 369.041

Б. С. ШУЛЮК

БЮДЖЕТНІ ПРОГРАМИ В РЕАЛІЗАЦІ ПРІОРИТЕТІВ СОЦІАЛЬНО-КУЛЬТУРНОЇ ПОЛІТИКИ: ТЕОРЕТИЧЕН ЗАСАДИ ТА ПРОБЛЕМНІ АСПЕКТИ

Висвітлено теоретичні засади складання та прийняття бюджетних програм, їх класифікаційні ознаки за соціальною спрямованістю, і на цій основі запропоновано методику розроблення бюджетної програми, що сприятиме реалізації пріоритетних напрямів соціально-культурної політики. Довіджено проблема впровадження згаданих програм в умовах ускладнення побудови соціально орієнтованої економіки. Запропоновано заходи для підвищення ефективності формування та виконання бюджетних програм у процесі реалізації пріоритетів соціально-культурної політики.

There is reflected theoretical bases of drawing up and acceptance of the budget programs, their classification attributes behind a social orientation and on this basis are offered a technique of development of the budget program, that will promote realization of priority directions of welfare politics. The problems of introduction of the mentioned programs in conditions of complication of construction of socially focused economy are investigated. The measures for increase of efficiency of formation and performance of the budget programs are offered during realization of priorities of welfare politics.

В умовах розвитку ринкових відносин в Україні виникла потреба в посиленні регулюючого впливу держави на процеси, що відбуваються при реалізації пріоритетів соціально-культурної політики. Одним із нащевілих способів впливу на ці процеси є розроблення ефективних бюджетних програм, що дають змогу інституціям, відповідальним за прийняття державних рішень, чітко визначити пріоритети, цим й напрями соціально-культурного розвитку на коротко-, середньо- і довготривалу перспективи, а також конкретні

заходи, котрі забезпечують їх досягнення, з визначенням необхідних для цього фінансових, матеріально-технічних, інформаційних та трудових ресурсів.

Проте залишаються нерозв'язаними проблеми формування та впровадження бюджетних програм при реалізації пріоритетів соціально-культурної політики. Даш проблеми зумовлені тим, що не вироблено стратегічної політики в усіх сферах суспільного життя. Це призводить до складності вирішення соціальних завдань і обумовлене високим рівнем нестабільності та невизначеності динаміки розвитку держави. Тому питання активізації наукових зусиль, спрямованих на дослідження теоретичних засад таких програм у процесі їхньої реалізації, є актуальними.

Окремі аспекти зазначених проблем розкрито у працях вітчизняних науковців, таких як Б. Бабша, Т. Сфименка, І. Малярчука, І. Чугунова, а також зарубіжних фахівців - А. Абалкша, В. Гамукша, І. Комарова, А. Лаврова та ін. Разом із тим, недостатньо досліджено теоретичні засади складання та реалізації бюджетних програм в умовах визнання пріоритетності соціально-культурної політики, проблеми аспекти розроблення та впровадження цих програм, не визначено можливі напрями розв'язання ююючих проблем. Виконання окреслених завдань, на наш погляд, дасть змогу не лише заповнити ряд прогалів, що утворились у вітчизняній фінансовій науці, а й сприятиме успішній реалізації бюджетних програм при здійсненні соціально-культурної політики.

Програмування як засіб державного регулювання господарського комплексу кваліфікаційних країн набуло значного розвитку у 1950-і роки, в той час як країни соціалістичного ладу розвивали методи народногосподарського планування [8, с. 33]. Хоча і в командно-адміністративному плануванні використовували методи програмування або, точніше, «програмного бюджетування», що було спрямоване на встановлення пріоритетів цілей і завдань. Це давало змогу забезпечити досягнення найважливіших цілей за наявних або очікуваних ресурсах.

Як стверджують зарубіжні вчені, сучасне програмне бюджетування використовує все позитивне, що було вироблено у процесі еволюції бюджетних концепцій. Програмування, як зазначив А. Стейсс [11, с. 71], охоплює замовлення запропонованих заходів та проектів на основі схеми пріоритетів і прив'язки «цінностей» до їх здійснення впродовж вщповщеного періоду. На відміну від простого планування, яке орієнтоване на потреби, програмування створює основу для визначення послідовності, в котрій ці потреби можна задовольнити найефективніше. Тобто програмування акцентує на співвідношенні між спожитими ресурсами та досягнутим результатом.

Досвід країн Заходу свідчить, що керівник програми отримує кошти для досягнення програмних цілей та виконання програмних завдань. У межах цього фінансування керівник програми може порівняно вільно визначати, як досягти юнцевого результату найбільш ефективним, високоякісним та економічним способом. При програмному бюджетуванні показники спожитих ресурсів, обсяг виконаних робіт, отриманого продукту і результату (ефекту) використовують для управління та контролю за діяльністю. Крім того, програмне бюджетування створює основу для застосування аналітичних методів, таких як аналіз альтернатив із погляду витрат та результату. Відтак легше оцінити їх динаміку та міні тенденції, що впливають на досягнення цілей бюджетування.

Аналогічні думки щодо суті програмного бюджетування дотримуються і вітчизняні науковці. Зокрема, серед них характерним є твердження, що програмно-цільовий метод спрямований на визначення першочергових цілей держави, складання програм для їхнього досягнення, забезпечення цих програм фінансовими ресурсами, оцінку ефективності використання бюджетних коштів у процесі виконання завдань програми [14, с. 19].

В основі програмного бюджетування знаходяться програми. В економічній літературі, присвяченій питанням програмного бюджетування та управління, юнюють різні інтерпретації сутності цього поняття. Зокрема, О. Макарова визначала програму як взаємоузгоджений комплекс різномасштабних заходів, спрямованих на досягнення однієї або кількох цілей плану [8, с. 33]. При цьому відміняється програми вщ плану вбачала у тому, що програма

зорієнтована на певну великомасштабну мету, що є міжгалузєвою або міжгалузєвою, а план орієнтований на вщомство чи організацію і складається з програм, у яких бере участь це вщомство.

За визначенням С. Квалова, програма трактувалася як „виклад основних положень діяльності” [5, с. 168]. На вщмшу вщ цього, І. Малярчук вважав, що програма обумовлює своє перевизначення, перепостановку і, як мБмум, уточнення у ході реалізації кожного з етапів для забезпечення ефективності її реалізації [9].

Враховуючи викладене, слід зазначити, що програма є переважно рекомендаційною та заснована на прогнозних оцнках. Разом з тим, вона не передбачає командно-адмБстративних дш щодо окремих господарських одиниць, а базована лише на використанні економічних важелів.

В умовах побудови соціально орієнтованої економіки важливого значення набуває процес раціонального розподілу і перерозподілу сукупного валового національного продукту, забезпечення фшансовими ресурсами всіх потреб суспільства, особливо тих, що не пов'язані з отриманням прибутку. Тому суспільні фшанси мають вщображати інтереси малозабезпечених прошарів населення (дітей, швалдів), а також забезпечувати здійснення фундаментальних наукових досліджень, підвищення рівня загальної і професійної освіти, гарантувати соціальне забезпечення, належну охорону здоров'я, високий рівень розвитку культури та мистецтва. Найефективнішою формою розроблення стратегій соціально-культурного розвитку є бюджетні програми.

Створення бюджетних програм дало змогу переходу до дієвих форм ринкової кон'юнктури і формування багатовекторної структури пріоритетів. За висловлюванням М. Сунгуровського, в Україні особливу увагу почали приділяти програмно-цільовим методам планування і розроблення державних програм [12]. Як вщзначив із цього приводу І. Малярчук, програмно-цільові методи державного управління соціально-економічними процесами не лише не втратили актуальності, а й потребують гнучких і виважених підходів із огляду на зростаючу складність регулювання ними в умовах децентралізації управління у всіх сферах суспільного життя в Україні [9]. Разом із тим, тільки акумулювання ресурсів для розв'язання суспільно важливих проблем, стимулювання інновацій та інвестицій у пріоритетній сфері здатне забезпечити дієвості і повну практичну реалізацію розроблених вщповщно до національних інтересів стратегій розвитку в умовах обмеженості фшансово-матеріальних можливостей держави та суб'єктів підприємництва.

І. Мітюков вважає, що щєологія програмно-цільового підходу полягає у переході вщ принципу утримання бюджетних установ до принципу отримання конкретних результатів вщ використання бюджетних коштів певною установою. Вщповщно, щоб виміряти та оцінити щ результати, будь-які видатки бюджету за такого підходу мають бути затверджені у вигляді бюджетної програми, що має виконавця, мету та критерії оцінки її виконання [10, с. 41].

У Бюджетному кодексі України зазначено: „Бюджетна програма - це систематизований перелік заходів, спрямованих на досягнення єдиної мети та завдань, виконання яких пропонує та здійснює розпорядник бюджетних коштів відповідно до покладених на нього функцій” [2, с. 7]. Таке ж визначення цьому терміну дано в Концепції застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі [7].

Отже, ми погоджуємося з думкою авторів [4, с. 11], якою вважають, що бюджетна програма є формою реалізації програмно-цільового методу в бюджетному процесі, мета застосування якого - встановлення безпосереднього зв'язку між виділенням бюджетних коштів та результатами їх використання.

Бюджети програми можуть мати різноманітні щш: забезпечення певного рівня науково-технічного прогресу в економіці окремих галузей і регіонів; певного рівня зайнятості населення; природоохорони заходів та інших. За змютом вони є інструментом економічного та соціального регулювання і можуть бути реальними лише тоді, коли держава забезпечує їх коштами для реалізації запланованих заходів.

У більшості країн, незалежно від соціально-політичного устрою, бюджети програми

використовують для досягнення високого рівня соціально-культурного розвитку. Як зауважив І. Малярчук, використання бюджетних програм у країнах з розвинутою ринковою економікою може бути не лише одним із найефективніших засобів концентрації необхідних ресурсів на пріоритетних напрямках розвитку суспільства, а й засобом посилення міжгалузевих і міжрегіональних зв'язів, координації діяльності центральних та місцевих органів влади, розрізнених наукових організацій і підприємств у досягненні поставлених державою цілей [9].

Отже, програмний процес є одним із важливих елементів у системі державного управління сферою соціально-культурних послуг, що свідчить про пріоритетну роль бюджетних програм у реалізації стратегічних цілей соціально-культурної політики. Проте, незважаючи на порівняно широке вживання програмного методу регулювання в економічній літературі, сутність бюджетних програм у процесі реалізації пріоритетів соціально-культурної політики майже не досліджена.

На нашу думку, доцільно акцентувати увагу на наступних трьох основних сферах застосування програм:

- 1) розв'язання багатогалузевих господарських проблем у регіонах;
- 2) вирішення питань розвитку окремих регіонів і територій;
- 3) розв'язання галузевих проблем на місцевому рівні.

Серед особливостей програмного підходу до виконання завдань управління соціально-культурним розвитком України можна виділити наступні:

- 1) чітку орієнтацію програм на юнітарний результат;
- 2) розгляд програми як інструмента управління і як цілісного об'єкта управління незалежно від відомчої незалежності окремих елементів;
- 3) забезпечення програм як об'єкта управління необхідними фінансовими, матеріально-технічними, трудовими та іншими ресурсами;
- 4) управління програмами за рахунок перерозподілу функцій регіональних адміністрацій.

Висвітлення сутності бюджетних програм у процесі реалізації пріоритетів соціально-культурної політики, їх місця та призначення неможливе без надання повної класифікації, що дає змогу розкрити та з'ясувати їх основні якості, особливості, характерні риси. Тобто, класифікація значною мірою сприяє поглибленню уявлень про конкретні види соціальних бюджетних програм, без чого неможливо всебічно висвітлити порядок їх формування, а також особливості управління цим процесом. Важливим згаданою обставиною зумовлена значною мірою наявність у науковій літературі численних класифікаційних систем, що стосуються таких програм.

Зокрема, є чимало критеріїв, за якими можна класифікувати бюджети програми [3, с. 618 - 619; 8, с. 40 - 41], а саме: за способом управління і фінансування, спрямованістю, термінами дії та рівнем комплексності. За способом управління та фінансування соціальні бюджети програми поділяють на програми так званого жорсткого типу, функціональні програми і програми субсидій.

Програмами жорсткого типу керують і їх фінансують у рамках діючих відомств при обов'язковому виконанні рішень, які приймаються відповідно до традиційної ієрархії підпорядкованості. Програми функціонального типу є позавідомчими, ними управляють та їх фінансують залежно від конкретних функцій, які виконуються у процесі розроблення і реалізації програми. За цими умовами, звичайно, для реалізації певної програми або серії програм певного типу використовують гнучку форми управління. Такого роду структури (фонди, консорціуми, асоціації і т. п.) діють, як правило, на некомерційній підставі. Вони залучають від зацікавлених учасників фінансові кошти, матеріальні, кадрові та інші ресурси і використовують їх за цільовим призначенням. Так, програми субсидій передбачають державне фінансування без створення спеціальних організаційних форм їх реалізації.

За спрямованістю програми поділяють на такі види:

- 1) спрямовані на попередження негативних соціальних наслідків будь-яких процесів

або явищ (программ соціального страхування);

2) спрямовані на подолання негативних соціальних явищ або процесів (програм адресної допомоги, програм житлових субсидій, соціальної допомоги одинакам або швалцям);

3) спрямовані на розвиток будь-якої соціальної сфери або соціальної групи (програма розвитку молоді чи програма, спрямована на покращення здоров'я нації). Ці програми не обов'язково вирішують можливі або юючі проблеми, вони можуть бути пов'язані з політичними пріоритетами або суспільною значущістю цієї сфери.

Слід зазначити, що програми попередження й програми подолання є переважно універсальними типами, які застосовують у багатьох країнах світу за схожими схемами. Ніякі програми здебільшого неспівають або довготривалі і діють на національному рівні. Програми розвитку є специфічними програмами, кожна з яких розробляють за своєю схемою. Ці програми мають обмежений термін дії, можуть бути різними за масштабістю.

За термінами дії бувають: короткотермінові (на 1-2 роки), середньотермінові (3-5 років), довготермінові (8-10 років і більше), постійно діючі: програма соціального страхування, програма адресної допомоги малозабезпеченим верствам населення, програма допомоги ам'ям із дітьми.

За рівнем комплексності є: спрямовані на розв'язання конкретних проблем певних категорій населення за допомогою обмежених коштів, наприклад, програма безкоштовних обділів для молодших школярів або програма шльогового зубопротезування для пенсіонерів. Таю програми не обов'язково мають вигляд окремого затвердженого документа, вони також можуть бути складовими частинами інших (комплексних програм). Більшість програм охоплюють комплексні цілі, які можуть мати певну ієрархію, передбачають комплекси заходів для досягнення цілей, а також консолідацію та узгодження коштів багатьох організацій.

На Заході сучасне розуміння програм, спрямованих на реалізацію соціальних цілей, дещо звужено. В літературі, присвячній державному регулюванню, дане поняття розглядають як програми перерозподілу, або програми бюджетних витрат на соціальну сферу [11, с. 105].

Сильним у цих розуміннях те, що згадаш програми є системою взаємопов'язаних заходів, спрямованих на розв'язання тих чи інших соціальних проблем і досягнення певного соціального ефекту для тих груп населення, на які спрямована дія програм.

Узагальнюючи підходи до визначення „бюджетної програми” та спираючись на їх класифікацію за соціальною спрямованістю, вважаємо, що: бюджетна програма в реалізації пріоритетів соціально-культурної політики - це система взаємопов'язаних коштів або заходів, спрямованих на забезпечення матеріальними та організаційними ресурсами сфери соціально-культурних послуг й досягнення певних соціальних результатів.

Разом із тим, слід зазначити, що з впровадженням програмно-цілового підходу у процес реалізації соціально-культурної політики відбувається перехід від утримання бюджетних установ до виділення їм коштів для надання суспільних послуг. При цьому головний напрям аналізу спрямовують на програмні категорії, зокрема на цілі, завдання та показники результативності.

Перший етап формування бюджетних програм у реалізації пріоритетів соціально-культурної політики розпочинають із окреслення проблем, що слід розв'язати: кількість дітей, яких слід охопити освітою, кількість пацієнтів, котрих необхідно полікувати та інші. Для вирішення цих проблем і створюють згадаш програми, які є засобом фінансового забезпечення стратегічних планів розвитку держави - на загальнодержавному, галузевому та регіональному рівнях. Саме стратегічні цілі, окреслені потребами суспільства, мають стати основою для розроблення середньотермінових планів розвитку і, відповідно, середньотермінових бюджетних програм соціально-культурного розвитку як фінансових засобів їх реалізації. Структура програм повністю відповідає державним пріоритетам і суспільним потребам.

Наступний етап - виокремлення стратегій для досягнення поставлених цілей і

розроблення кшчасних параметрiв реалiзацi шлей для менеджерiв iз метою визначення досягнутих результатiв. Якщо бажаних результатiв не досягнуто, iх аналізують i коригують, щоб позбутися слабких мюць у виробленш стратеги. На шци стадп керiвники визначають, чи досягнуто запланованоi мети i на такш шдставi визначають сушльну вартюсть вш продовження, завершення чи внесення змш до програми. Програмно-цльовий метод також передбачає, що при прийнятп рiшень щодо використання копгпв враховують таи аспекта, як гидвищення корисносп програм, зниження витрат на функціонування мюцевих урядiв, високоююсне надання послуг iз охорони здоров'я та добробут сушльства в шлому. Керiвники використовують показники виконання бюджетних програм у процесі реалiзацп соціально-культурноi полiтики для вичерпноi ошчки результатiв, досягнутих внаслідок втшення такоi програми, i вказують, як ш результати шшвщносяться з мсцевими та державними шлями (рис. 1).

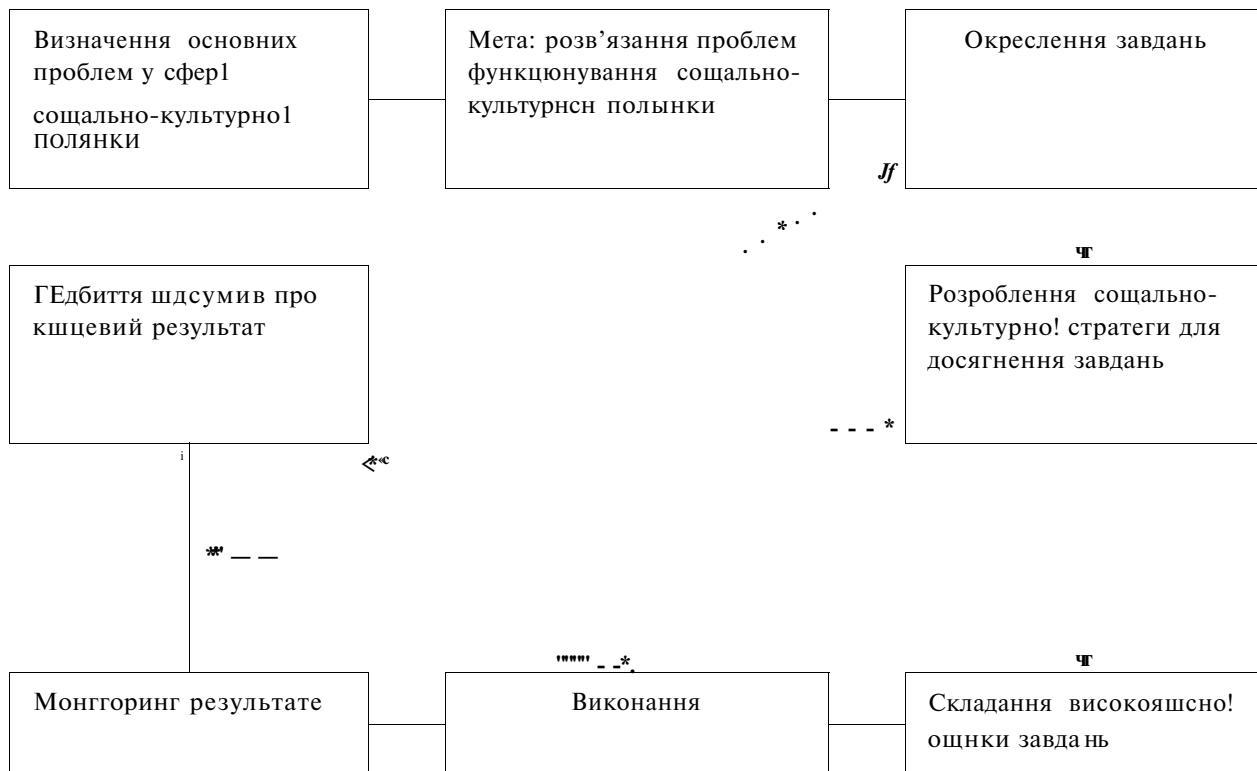

Рис. 1. Етапи формування бюджетних програм у реалізації пріоритетів соціально-культурної політики

Розроблення та впровадження бюджетних програм у процесі реалізації соціально-культурної політики здійснюють в умовах застосування механізмів перспективного бюджетного планування, що потребує використання головними розпорядниками коштів елементів стратегічного планування. Соціально-культурні бюджетні видатки на довго та середньотермішову перспективу слід планувати на шдставі визначених пріоритетiв уряду, прогнозу бюджетних надходжень, а також на ОСНОВІ стратегічних планш головних розпорядників бюджетних коштів та потреб сушльства. Це дасть змогу узгодити політику в сфері державних фшашлв впродовж коротко-, середньо- і довготермішових періодiв та перейти до формування бюджетноi стратеги, а також забезпечити здійснення збалансованоi соціально-культурноi політики. А це є передумовою для сталого соціального розвитку Украiши [13, с. 39].

Проте слід зауважити, що в Украiш ниш вшсутня єдина стратегія соціально-культурного розвитку держави. Існує велика кшчасність програм, що є вшособленими та нескоординованими між собою, не призначеш для досягнення певноi стратегічноi мети сушльного розвитку. Така ситуація зводить наші зусилля з реалізацп

пріоритетів соціально-культурної політики, підвищення її ефективності, розподілу державних фінансів, призводить до значних фінансових втрат суспільства. Тому, на сьогодні надзвичайно важливою є проблема розроблення єдиної стратегії соціально-культурного розвитку держави, з чітким формулюванням суспільних пріоритетів, цільових установок та завдань, вщповісно до якої слід змстити всі інші програми та проекти розвитку. Лише за таких умов може йтися про вдосконалення процесу реалізації бюджетних програм у сфері соціально-культурної політики на практиці, а не тільки у теоретичній площині.

Враховуючи викладене, для успішного впровадження бюджетних програм у механізмі реалізації пріоритетів соціально-культурної політики необхідно, на нашу думку, здійснити низку заходів, зокрема:

1) прийняти законодавчий акт, що регламентував би розроблення, прийняття та виконання таких програм;

2) розробити та нормативно врегулювати чіткі критерії вибору таких програм, що враховували б наступне: ступінь вщповісності мети бюджетної програми суспільним пріоритетам, окреслених у законодавчих урядових документах, ютотний соціальний ефект вщ впровадження програми, наявність контрольних показників, що відображають результативність реалізації заходів програми тощо;

3) завоювати довіру органів управління місцевого самоврядування з боку територіальної громади; необхідно доводити до юнцевої мети обговорену й шдтриману виборцями (територіальною громадою) програму, адже це є фактором довіри до влади;

4) разом із відповідними міштерствами та вщомствами розробити систему показників ошнки виконання бюджетних програм у реалізації пріоритетів соціально-культурної політики;

5) забезпечити длевий контроль за виконанням таких програм. У цьому контексті особливого значення набуває вдосконалення шформаційно-аналітичних можливостей щодо здійснення мошторингу бюджетних програм, у т. ч. аналізу їх виконання за контрольними (результативними) показниками.

В Україні використання результативних показників є швидше формальне, шж аналітичне, ошюльки визначені показники часто є просто статистичними і не дають чіткого уявлення про ступінь досягнення запланованих шлей чи ступінь ефективності використання бюджетних коштів, а отже, не можуть бути використані для ошнки ефективності програми і прийняття рішення щодо дошльності її подальшої реалізації. Одним із напрямів збільшення ваги результативних показників може стати впровадження регулярних звітів керівників розпорядників бюджетних коштів перед вщповісними органами виконавчої влади щодо результативності та ефективності використання бюджетних коштів у рамках здійснюваних бюджетних програм.

6) аналізувати ступінь досягнення поставлених шлей у пропесі реалізації соціально-культурної політики, забезпечення ефективності бюджетних витрат та їх цільового призначення; крім того, формувати висновки і застереження для перспективних планів соціально-культурного розвитку на наступні роки;

7) коригувати середньотерміновий план соціально-культурного розвитку на основі результату виконання поточного бюджету та досягнення окресленої мети у сфері соціально-культурної політики в поточному році, уточнювати стратегічні шлі, переглядати середньотермішові прогнози.

Дії, відповідно до зазначених напрямів, слід здійснювати шлеспрямовано, з активною участю державних, репональних та місцевих органів управління, яю мають створювати необхідні умови для реалізації соціально-культурної політики: фінансуючи певну частину її діяльності, створюючи організаційно-економічні умови для реалізації соціальних послуг, визначаючи пріоритети її розвитку, справляючи прямий та непрямий вплив на розвиток не тільки державного, але й приватного секторів діяльності в сфері соціально-культурних послуг.

Список використаних джерел

1. Бабш Б. В. Державні цільові програми - організаційно-правові засади розроблення, затвердження та виконання / Б. В. Бабш, В. О. Кроленко. - Донецьк : Дон ДУЕТ, 2006. - 206 с.
2. Бюджетами кодекс Укршні : затв. Верховною Радою Укршні 21 червня 2001 року з наступними змінами і доповненнями. - К. : АртЕк, 2004. - 75 с.
3. Экономическая энциклопедия / Институт экономики РАН ; [гл. ред. А. И. Абалкин]. - М. : ОАО «Изд-во Экономика», 1999. - 1055 с.
4. Сфименко Т. І. Державний фінансовий контроль виконання бюджетних програм / Т. І. Сфименко, І. Б. Стефанюк, Н. І. Рубан та ін. - К. : НДФ1, 2004. - 320 с.
5. Квалов С. В. Адміністративне право Укршні : [шкільник] / за заг. ред. С. В. Квалова ; Одес. нац. юрид. акад. - О. : Юрид. л-ра, 2003. - 892 с.
6. Комаров І. Федеральні цільові програми: опыт разработки и реализации / І. Комаров // Экономист. - 1998. - № 1. - С. 25 - 31.
7. Концепція застосування програмно-цільового методу у бюджетному процесі : схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів Укршні від 14 вересня 2002 р. № 538-р.
8. Макарова О. В. Державні соціальні програми: теоретичні аспекти, методика розробки та оцінки : [монографія] / О. В. Макарова. - К. : Ліра-К, 2004. - 328 с.
9. Малярчук І. А. Проблеми формування та реалізації державних цільових програм [Електронний ресурс]. - Режим доступу http://www.niisp.gov.ua/vydanna/panorama/issue.php?s=prnb2&issue=2004_3
10. Мітюков І. О. Бюджетна реформа і основні напрями вдосконалення бюджетної політики та політики держави у сфері публічних фінансів / І. О. Мітюков // Доповідь, виступи міжнар. наук.-практ. конф. „Бюджетна реформа в Укршні: проблеми та шляхи їх розв'язання”. - К. : НДФ1, 2001. - 167 с.
11. Steiss A. W. Strategic Management and Organizational Decision Making. - Lexington Books, 1985. - 165 p.
12. Сунгуровський М. Без керма і вітрил „пливе” Україна, не маючи загальної стратегії розвитку [Електронний ресурс] // Україна і світ сьогодні. - Режим доступу <http://www.uceps.org.ua/show/222/>
13. Чугунов І. Я. Теоретико-методологічні засади удосконалення програмно-цільового методу планування видатків бюджету / І. Я. Чугунов, О. А. Самошина // Фінанси Укршні. - 2004. - № 9. - С. 37 - 44.
14. Януль І. С. Застосування програмно-цільового методу формування бюджету / І. С. Януль // Фінанси Укршні. - 2003. - № 8. - С. 18 - 21.